

ОСОБЛИВОСТІ КАДРОВОЇ ПОЛІТИКИ АМЕРИКАНСЬКОЇ АДМІНІСТРАЦІЇ ДОПОМОГИ В РОСІЇ ЗА ЧАСІВ ГОЛОДУ 1921–1923 РР.

У статті проаналізовано регіональну структуру Американської адміністрації допомоги (АРА) в Росії в 1921–1923 рр. Уперше в окремому дослідженні консолідовано інформацію щодо кадрової політики АРА, звернуто особливу увагу на дослідження перебування на посадах у структурі АРА Росії американських співробітників, часу обіймання посади, динаміки кадрових змін. Також знайшло відображення питання щодо залучення російського персоналу до діяльності АРА в Казанському, Самарському, Саратовському, Сибірському, Царицинському, Оренбурзькому, Уфимському дистриктах АРА в більшовицькій Росії.

Ключові слова: голод 1921–1923 рр., Американська адміністрація допомоги, кадрова політика, американці в Росії, американська філантропія.

Якщо порівняти кількісні та якісні показники роботи всіх закордонних філантропічних організацій, що діяли в радянській Росії в період першого «ленінського» голоду 1921–1923 рр., то безперечним лідером є Американська адміністрація допомоги Герберта Кларка Гувера. Організаційно російський відділ АРА мало чим відрізнявся від великого комерційного підприємства з регіональними філіями, де основний акцент ставився не на кількість працівників, а на їхній фах та ділові риси. Такий підхід до організації процесу роботи не був типовим для більшовицької Росії.

Основним завданням запропонованої наукової розвідки є дослідження кадрової політики АРА на території Росії в 1921–1923 рр. та консолідація наявної інформації щодо осіб, які працювали в системі відділень АРА, як американців, так і російських громадян.

Щодо стану наукової розробленості обраного дослідження, то можна відверто стверджувати, що в поданому формулюванні проблема досліджується вперше. Однак варто відмітити, що як у російській, так і в англомовній історіографії наявна низка робіт, де питання кадрової політики АРА знайшли часткове відображення. Цим роботам притаманне регіоналістичне відображення проблеми, відокремлення персоналії від загальноросійської структури АРА. У російській історичній науці до таких робіт можна віднести дослідження А. Ю. Федотової [1; 2], де авторка звертає увагу на соціальний склад службовців АРА, робить акценти на конкретні особистості, досліджує діяльність деяких службовців АРА зі США. Досить помітний внесок у вивчення кадрової політики АРА в Росії зробив відомий російський історик фахівець із діяльності закордонних філантропічних організацій в Росії Н. В. Усманов. До його доробку належать ґрунтовні дослідження, у яких безпосередньо або у вигляді

блоків чи розділів висвітлюється значення особистостей у боротьбі з голодом у Росії [3; 4; 5]. Не можна не згадати і таких російських науковців, як Ю. Ю. Аншакова [6], Т. Ю. Бондаренко [7], В. Н. Медведєв [8], М. А. Арсенєв [9], які намагались відобразити у своїх дослідженнях структуру регіональних представництв – дистриктів АРА, кадровий склад, тривалість перебування на посадах, особливості особистого життя. До найбільш значущих досліджень американських істориків можна віднести роботу Б. М. Патенауеда [10], де також досліджуються американські робітники російського відділення АРА.

Перш за все хотілося б зазначити, що АРА ділила всі голодуючі регіони на дистрикти (райони). Основна ж робота з постачання людей продуктами й ліками здійснювалася через ці умовні територіальні одиниці. На чолі кожного дистрикту стояв окружний (районний) супервайзер (контролер) або голова, який у рамках свого дистрикту володів вищими повноваженнями. У кожному дистрикті діяло по 5–6, максимум 10–12 американських представників. Головним завданням всіх дистриктів було залучення до участі в рятувальних операціях місцевого населення. Прийняття рішень із ключових питань (де, кого, як годувати та низка інших) зберігалася за американцями. Безпосереднє надання допомоги (приготування їжі, роздача одягу, медикаментів і т. п.) входило в коло обов'язків місцевих співробітників АРА [11].

На початку діяльності АРА в Приволзький округ входило 7 областей (дистриктів): Казанська, Самарська, Саратовська, Сибірська, Царицинська, Оренбурзька, Уфимська. Межі областей АРА не завжди відповідали кордонам адміністративно-територіальних утворень. Кожна область формувалася, виходячи з наявності залізниць, річок, розташування складів, можливостей доставки продовольства у віддалені голодуючі селища.

Особливої уваги заслуговує Казанське відділення АРА як одне з найбільших за обсягом наданої допомоги. У різний час штат американських співробітників Казанського дистрикту АРА варіював від 6 до 10 осіб керівного персоналу (американців).

Певне світло на структуру казанського АРА проливають документи Національного архіву Республіки Татарстан (НАРТ). Із документів 1921 р. випливає, що директором Казанського району АРА був Ж. У. Уорн [12], у 1923 р. – Д. Х. Бойд [13]. Ж. Р. Чайльдс був заступником Уорна, у його віданні знаходився інспекторський відділ та такі кантони: Лаїшевський, Мензелінський, Челнінський, Чистопольський, Мамадишський та Елабужський. До повноважень В. А. Тернера входив контроль їдалень Казані та Свяжський, Спаський, Буїнський, Арський і Тетюський кантони. Д. Х. Бойд очолював відділ постачання, С. А. Венір – склади медикаментів, Д. Ж. Норріс був секретарем директора й завідувачем загального відділу [14]. До червня 1922 р. в структурі АРА в Казані відбулися певні зміни. Ж. Р. Чайльдс став завідувачем дитячого харчування. В. А. Тернера призначили завідувачем продовольчого постачання дорослого населення, доктора В. В. Діра – завідувачем медичного відділу, С. А. Венір працював його помічником. Р. Пірсон і Е. Ремі були інспекторами дитячого харчування. Хільман завідував організацією харчування студентів та відділом поштових продовольчих відправлень [15]. Подану структуру та хронологію обіймання посад також підтверджує у своїх роботах татарстанська дослідниця А. Федотова в роботах: «Допомога голодуючому населенню ТАССР радянськими та іноземними організаціями у 1921–1923 рр.» [16], «Взаємовідносини Радянської влади і службовців міжнародних організацій допомоги голодуючим в 1921–1923 рр.» [17]. Треба наголосити, що питаннями соціального складу казанського АРА займалась саме А. Ю. Федотова. Цій темі присвячено її дослідження «Соціальний склад службовців казанського відділення Американської адміністрації допомоги в умовах голоду 1921–1923 рр.» [18]. Але в зазначеній праці майже повністю відсутня інформація щодо конкретних працівників АРА, їх перебування на посадах, часу та місця роботи, імен та прізвищ.

Ще одним досить плідним із точки зору діяльності АРА районом був Оренбурзький дистрикт. Так, 24 жовтня 1921 р. керівництво місії АРА в Москві інформувало повноважного представника уряду РСФРР при цій організації А. В. Ейдука, що американська організація планує відкрити розподільний центр для допомоги голодуючим в Оренбурзі. Контору АРА в Оренбурзі було відкрито в листопаді 1921 р. [19]. У середині листопада в Оренбург приїхав перший представник АРА – 27-річний Фредерік Лайн. А 8 грудня в м. Оренбург приїхав У. Колеман, який незабаром замінив свого менш досвідченого колегу на посту директора Оренбурзького відділення АРА. Лайна було відправлено в м. Ілецк для організації там їдалень [20]. Напружена робота та скрутне становище в регіоні позначилися на здоров'ї Лайна – керівництво Американської місії в Росії вирішило відкликати його з Оренбурга. У Москві Лайн поділився враженнями про жахи голоду в окрузі, де він працював майже три місяці з відомим американським

журналістом Уолтером Дюранті. Останній опублікував у США свій репортаж про ситуацію в Оренбурзі та про умови роботи там АРА [21]. До кінця літа американський персонал в Оренбурзькому окрузі становив сім чоловік. Крім керівника місії У. Колемана, тут працювали доктор О. Бек, Г. Бекліті, Дж. Фітцджеральд, Е. Хартрідж, С. Сміт і Ф. Уеллс. Троє американців постійно перебували в провінції [22]. З кінця 1922 р. Оренбурзький відділ АРА очолює Е. Хартрідж, що працював раніше заступником у Колемана [23].

Щодо структури Уфимського дистрикту, то тут необхідно звернути увагу на дослідження, яке безпосередньо присвячено діяльності АРА в цьому регіоні – «Місія полковника Бела. Про діяльність Уфимсько-Уральського відділення Американської адміністрації допомоги (1921–1923 рр.)» [24], у якій башкирський дослідник Наїль Усманов докладно висвітлює структуру та особовий склад представництва АРА в регіоні, як американських співробітників, так і залучений місцевий персонал. Особливо докладно досліджено діяльність голови представництва полковника американської армії, ветерана Першої світової війни Уолтера Белла.

У. Белл був єдиним зі співробітників АРА, який очолював окружну контору цієї благодійної організації весь період її діяльності в Росії.

Рішення про відкриття відділення з центром в Уфі було ухвалено після того, як тут на початку жовтня 1921 р. побували глава служби АРА в Росії У. Хаскелл і начальник його медичного відділу Г. Бьюїк [25]. Отже, 47-річний відставний полковник американської армії Белл був першим з американців, які прибули в м. Уфа для організації харчування дітей. До призначення керівником Уфимсько-Уральського округу він працював у центральній московській конторі АРА. 30 жовтня 1921 р. Белл разом зі своїм перекладачем виїхав із Москви і через два дні прибув до Самари. Тут він зустрівся з керівником місцевого відділення АРА У. Шефросом. 4 листопада 1921 р. Белл прибув до Уфи. 6 листопада 1921 р. до Белла приєднався його співвітчизник Піт Хофстра. Американці розмістилися в одному з місцевих готелів і почали роботу з підготовки прийому продовольчих вантажів в Уфі й організації окружної контори АРА. Незабаром влада міста надала в їхнє розпорядження зручні приміщення для роботи й відпочинку [26]. На початку 1922 р. в Бела з'являється новий помічник із США У. Келлі. Американський персонал Уфимського відділення АРА навесні 1922 р. складався з семи чоловік. У підпорядкуванні Белла знаходилися П. Хофстра, С. Берд, У. Келлі, Г. Бленди, Б. Мерфі, Р. Слоан разом із місцевими співробітниками АРА – інспекторами, інструкторами, працівниками їдалень і складів. Треба наголосити, що підбором російського персоналу для роботи в конторі АРА займався безпосередньо П. Хофстра. Так, за його рекомендацією було прийнято на роботу доктора Ф. Г. Майзеля та професора Ю. Г. Вілліга, які володіли англійською мовою на прийнятному рівні. Також одними з перших співробітників Уфимської контори стали фельдшер Якимук та конторниця Єлизавета Зіберт [27].

Під час однієї з поїздок, спілкуючись із хворими людьми, Белл заразився тифом і мало не загинув.

Тифом перехворіли і його підлеглі. Життя одного з них так і не вдалося врятувати: 33-річний інспектор складів АРА Бленді помер в Уфі 17 травня 1922 р. [28]. Треба також зазначити, що питаннями дитячого харчування до кінця січня 1922 р. займався П. Хофстра, згодом йому на допомогу було надіслано ще одного американця Симона Берда [29]. На певний час до складу Уфимсько-Уральського дистрикту було відряджено американського фотографа Флойда Тренхема, який прибув до Уфи в лютому 1922 р. Саме йому ми маємо завдячувати переважно більшістю світлин, що донесли до сучасності жахіття голоду в регіоні [30].

Щодо медичної допомоги, то особливо треба відмітити діяльність доктора Уолтера Девенпорта та професора Раймонда Діксона, які займалися обстеженням медичних установ Уфи та прилеглих територій – Стерлітомака, Бірська, Баш. Республіки [31]. 11 січня 1922 р. до Уфи прибув доктор Френсіс Ролінс, саме з

цією особою пов'язаний офіційний початок діяльності медичного відділу АРА Уфимського регіону. Через деякий час його замінив інший американський лікар Раймонд Слоан [32].

Таку ж інформацію щодо кількісного складу працівників подає у своїй монографії «Місія полковника Бела» російський науковець Н. Усманов [33]. Також він зазначає, що на початку 1923 р. в складі Уфимсько-Уральської контори АРА працювало вже 262 особи місцевого персоналу [34].

Необхідно також зазначити, що спираючись на матеріали Центрального державного історичного архіву республіки Башкортостан (ЦГИА РБ рос.) та матеріалів гуверівського архіву при Стенфордському університеті Усмановим було складено перелік американських працівників АРА в Уфимсько-Уральському дистрикті залежно від часу їх перебування в місії (див. табл. 1).

Таблиця 1

Список американських співробітників Уфимсько-Уральського відділення АРА

№	Співробітник	Дата прибуття	Дата від'їзду
1	У. Белл	4 листопада 1921 р.	30 червня 1923 р.
2	П. Хофстра	6 листопада 1921 р.	2 червня 1922 р.
3	С. Берд	11 грудня 1921 р.	26 червня 1922 р.
4	У. Келлі	1 січня 1922 р.	26 червня 1922 р.
5	Ф. Роллінс	10 січня 1922 р.	12 квітня 1922 р.
6	Г. Бленді	27 січня 1922 р.	Помер 17 травня 1922 р. *
7	Б. Мэрфі	1 березня 1922 р.	21 вересня 1922 р.
8	Р. МакСлоан	26 березня 1922 р.	26 травня 1923 р.
9	У. Руддл	14 травня 1922 р.	28 серпня 1922 р.
10	П. Вердон	14 травня 1922 р.	2 грудня 1922 р.
11	Л. Крейг	20 травня 1922 р.	25 жовтня 1922 р.
12	К. Горвард	29 травня 1922 р.	21 вересня 1922 р.
13	Ф. Сурбер	24 червня 1922 р.	21 вересня 1922 р.
14	Дж. Мюррей	17 вересня 1922 р.	21 жовтня 1922 р.
15	Г. Рейнольдс	25 жовтня 1922 р.	15 червня 1923 р.
16	Дж. Ла Сейл	21 грудня 1922 р.	30 червня 1923 р.
17	Г. Лайкс	1 лютого 1923 р.	30 червня 1923 р.

*За Усмановим [35]: Факт смерті під час виконання своїх службових обов'язків Гарольда Бленді докладно описує Берtrand Патенауд у роботі «Велике шоу в Боллоленді» [36].

Після від'їзду 30 червня 1923 р. Белла і двох його помічників-американців з Уфи майже дворічна діяльність АРА на Південному Уралі завершилася. Белл був останнім із керівників округів АРА, які закінчили свою роботу в Росії [37].

Щодо Самарського відділення АРА, то тут треба зазначити, що його керівником було призначено Вільяма Шафрота. Окрім Шафрота до Самарського відділення АРА було відряджено Франка Голдера та Джона Грега. Восени 1921 р. до Самари прибули ще американці, це були Рональд Аллен (який у травні 1922 р. змінив Шафрота на посаді глави Самарського дистрикту), Піт Хофстра, Оскар Андерсон і Карл Флоті, а Голдер і Грегг повернулися до Москви [38].

Улітку 1922 р. під час найбільшої активності АРА її персонал у Самарському окрузі налічував 700 штатних співробітників, 10 000 кухонних працівників, а так само 12 000 членів комітетів АРА, які працювали на добровільних засадах [39].

Самарський округ було розподілено на сім районів, які майже збігалися з кордонами повітів: Кошкінський, Мелекеський, Самарський, Ставропольський, Пугачовський і місто Самара. Трохи згодом до цієї структури було включено Бузулукський і Клявлінський повіти [40]. Взимку 1922 р. в Самару в ролі співробітників АРА приїхали ще чотири американці: Джордж МакКлінток, Луїс Ленді, Генрі Вольф і Дадлі Хейл. Піта Хофстру було переведено в Уфимський округ ще в листопаді, отже, штат американців склав вісім осіб [41]. Медичний відділ АРА в Самарському відділенні очолив лікар Фред Фукар [42].

Щодо посадового складу Саратовського відділення АРА, то значну кількість інформації можна знайти в щоденнику російського емігранта Олексія Васильовича Бабіна (1866–1930 рр.), який було надруковано в США в 1988 р. [43]. Варто сказати, що вивченню цього маловідомого джерела присвячено роботу російської дослідниці Т. Ю. Бондаренко [44].

Треба зазначити, що О. В. Бабін працював перекладачем у штаті Саратовського відділення АРА в 1921 р. [45].

У Саратові, як і на території інших регіонів більшовицької Росії, де діяла АРА, перевагу під час набору на вакансії в структуру Американської адміністрації допомоги віддавали людям, які володіли іноземними мовами, але це були здебільшого представники «ворожих» для більшовиків класів. Так, з 1922 р. в АРА на посаді конторника працював колишній саратовський купець німецького походження Олександр Кіндратович Рейнеке [46]. Не дуже схвально Бабін висловлюється про керівництво АРА в Саратові. Так, за його спогадами керівник представництва Девід Б. Кінн був хронічним п'яницею, через що його було з ганьбою відкликано у США. Цю інформацію підтверджує американський дослідник, професор Нью-Йоркського університету Рональд Радош (Ronald Radosh), звертаючи увагу на те, що представники радянських спецслужб усіяко підтримували негативні звички американців з АРА, намагаючись у такий спосіб здійснювати розвідувальну діяльність або нищити авторитет АРА серед населення. Після зняття з посади Девіда Б. Кінна головою Саратовського відділення АРА було призначено Джона П. Гріга [47].

Царицинська губернія була одним із тих регіонів у більшовицькій Росії, де продовольчої допомоги з боку філантропічних організацій потребували особливо гостро. У Царицині АРА почала діяльність у 1921 р. Директором Американської адміністрації допомоги по Царицинській губернії був К. Боуден [48], уповноваженим представником уряду РРФСР при АРА по м. Царицин і Царицинському району (дистрикту) – Свідерський [49]. Досить плідно працювала АРА і на периферії Царицинської губернії. Так, за відомостями, що збереглися в Центрі документації новітньої історії Волгоградської області, з осені 1921 р. і до червня 1923 р. в Красноармійську (місті Скрепта) Красноармійського (колишнього Чорноярського повіту Астраханської губернії) повіту Царицинської губернії діяло чотири, а в повіті – 13 ідалень, організованих за допомогою АРА [50]. Головою Красноармійського комітету АРА був Бочаров, контролером – Путенцов, бухгалтером – Лорец [51; 52]. Ці ж відомості підтверджує волгоградський краєзнавець, начальник наукового відділу музею-заповідника «Стара Сарепта» В. Н. Медведєв [53].

Певні відомості щодо конкретних працівників АРА в Царицинському відділенні АРА можна знайти в документах архіву управління Федеральної служби безпеки Волгоградської області. Так, у 1922 р. посаду старшого контролера відділення АРА обіймав Михайло Іванович Арзамасов. Однак його доля склалася досить трагічно. Його було заарештовано радянськими органами держбезпеки та засуджено до розстрілу в кінці лютого 1922 р. [54]. Але зусиллями голови Царицинського відділення АРА Боудена, із залученням московського керівництва місії АРА в Росії та особисто полковника В. Н. Хаскела цього службовця АРА було звільнено. Однак це сталося тільки після того, як представники АРА зробили заяву, що всю Царицинську губернію буде виключено з програми допомоги в Росії, а видачу їжі голодуючим через мережу АРА

буде повністю припинено [55]. Треба зазначити, що цей неприємний інцидент досить докладно досліджено російським науковцем В. Г. Макаровим. Також він знайшов висвітлення у роботі «Нові дані про діяльність в Росії американської адміністрації допомоги (АРА)» [56]. Це дослідження спирається на широке коло архівних джерел, що зберігаються у відомчих архівах спецслужб РФ.

Щодо кадрового складу Симбірського відділення АРА, то треба зазначити той факт, що наявна сьогодні інформація збереглась у досить розпорошеному вигляді. Жоден із російських чи закордонних дослідників не приділив цьому питанню окремої уваги. З упевненістю можна констатувати, що на момент припинення діяльності АРА в симбірському дистрикті 21 червня 1923 р. його директором був Баррінгер. До нього цю посаду обіймав Джо Далтон (Dalton) – капітан армії США з міста Вінстон Салем (Winston-Salem), випускник військового інституту Вірджинії [57]. Ще один американець, який, можливо, виконував обов'язки заступника директора, мав прізвище Бломквіст. Серед російських співробітників в архівних документах фігурують прізвища генерального інспектора Симбірської АРА по Карсунському повіту Білоусова та інспектора Симбірського АРА Новикова, які обіймали свої посади станом на кінець 1922 р. Згадані персоналії фігурують як підозрювані в шпигунських справах, що були в розробці органів ГПУ, однак за браком доказів вироки не отримали [58].

Щодо осіб, які працювали в Симбірському відділенні АРА, то певне світло може пролити дослідження карної справи щодо зникнення одного з американських працівників – Філіпа Шейлда (Philip Barney Sheild) [59].

До своїх обов'язків у Симбірську він приступив у лютому 1922 р. У жовтні 1922 р. Шейлд, який перед тим очолював Відділ видачі посилок і керував автомобільним транспортом АРА, отримав підвищення, а саме посаду шефа Відділу постачання.

Виходячи з архівних джерел, можна стверджувати, що Шейлд широко використовував свої можливості та ресурси АРА для зав'язування стосунків із представницями протилежної статі. Він користувався увагою російських співробітниць АРА та мав статеві зносини з ними, що офіційно підтверджено цими жінками. На жаль, це було досить характерно для американського персоналу АРА в Росії. Адже здебільшого його представниками були чоловіки. Отримати секс у виснаженій голодом країні можна було досить легко завдяки наявності доступу до харчових ресурсів. Тож теза «секс в обмін на продовольство» була достатньо типовою для американців з АРА. Але, відверто кажучи, велика кількість американців у подальшому офіційно оформила свої стосунки з російськими жінками, забравши їх у ролі дружин до США; ці випадки були не поодинокі.

Так або інакше, Ф. Шейлд без вісті зник, чи стало це наслідком його статевого контакту, чи це було вбивство, пов'язане з його професійною діяльністю – установити не вдалося. Цій події в діяльності Симбірського відділення АРА в російській історіографії присвячено окреме дослідження М. А. Арсеньєва «Філіп Шейлд і Наталія Тимонова: трагічний епізод з історії АРА» [60].

До призначення Шейлда Відділ постачання АРА в Сибірську очолював Деніс Мак Свіні (Denis McSweeney). Разом із Ф. Шейлдом до місії АРА прибув ще один американець Вільям Отіс (Otis) [61]. Також на той час у сибірській дирекції АРА в ролі лікаря працював Майкл Годфрей (Goldfrey), ще одним американцем, який там працював, був Джеймс Сомервіль (Somerville)[62].

Із російського персоналу в документах справи щодо зникнення Шейлда також фігурують Наталія Миколаївна Тимонова – обіймала посаду перекладача в конторі АРА, таку ж посаду обіймав Олександр Дмитрович Гостьових, посаду рахівника – Ніна Василівна Андроннікова, яка восени 1922 р. обійняла посаду секретаря голови відділу постачання. Ще однією робітницею АРА в Сибірську була Софія Касимівна Акчуріна, яка працювала секретарем відділу відправлень [63]. У дослідженнях російських науковців про-

стежуються відомості про ще одну співробітницю АРА в Сибірську – Надію Лаврентіївну Анненкову, але відсутня інформація про її посаду [64]. Обов'язки шофера при дирекції сибірського відділення АРА виконував Борис Іванович Бутковський [65].

Безумовно, назвати вищенаведені дані щодо конкретних осіб, які працювали в структурі АРА, повними та достатніми не можна. Це лише спроба певним чином систематизувати та впорядкувати наявну інформацію про людей, які самовіддано працювали над подоланням голоду в більшовицькій Росії в конкретних регіональних осередках Американської адміністрації допомоги. Цей напрям наукового дослідження роботи філантропічних організацій за часів голоду в Росії 1921–1923 рр., безсумнівно, потребує уточнення й доповнення, тож поданий матеріал закладає значний резерв для подальшого наукового пошуку.

ЛІТЕРАТУРА

1. Федотова А. Ю. Взаимоотношения советской власти и служащих международных организаций помощи голодающим в 1921–1923 гг. / Анастасия Федотова // Эхо Веков. Казань. – 2012. – № 3–4. – С. 62–67.
2. Федотова А. Ю. Социальный состав служащих казанского отделения американской администрации помощи в условиях голода 1921–1923 гг. / Анастасия Юрьевна Федотова // Учен. зап. Казан. ун-та. – Сер. «Гуманит. Науки». – 2010. – № 3–2. – С. 116–121.
3. Усманов Н. В. Оренбургское отделение АРА (1921–1923 гг.) / Наиль Вакилович Усманов // Вопросы истории. – 2007. – № 12. – С. 111–116.
4. Усманов Н. В. Миссия полковника Белла: О деятельности Уфимско-Уральского отделения Американской администрации помощи (1921–1923 гг.): [монография] / Н. В. Усманов. – Бирск: Бирск. гос. соц.-пед. акад., 2007. – 144 с.
5. Усманов Н. В. Руководитель Уфимско-Уральского отделения АРА полковник Белл / Наиль Вакилович Усманов // Новая и новейшая история. – 2009. – № 3. – С. 224–230.
6. Аншакова Ю. Ю. Начальный этап работы Американской администрации помощи в Самарском округе во время голода 1921–1922 гг. (по материалам миссии) / Ю. Ю. Аншакова // Известия Самарского научного центра Российской академии наук. – Т. 7. – 2005. – № 2. – С. 321–331. – С. 322.
7. Бондаренко Т. Ю. Деятельность иностранных организаций помощи голодающим в саратовской губернии в 1920-х годах глазами русского эмигранта (из воспоминаний А. В. Бабина) / Татьяна Юрьевна Бондаренко // Вестник Саратовского государственного социально-экономического университета. – 2014. – № 2. – С. 120–124.
8. Медведев В. Н. К вопросу о голоде в Красноармейском (Черноярском) уезде Царицынской губернии в 1921–1923 гг. / В. Н. Медведев // Астраханские краеведческие чтения: сборник статей / под ред. А. А. Курапова. – Астрахань: Изд-во Сорокин Р. В., 2009. – С. 139.
9. Арсеньев М. А. Филипп Шейлд и Наталия Тимонова: трагический эпизод из истории АРА / Максим Андреевич Арсеньев // Вестник ЧелГУ. – 2013. – № 6(297). – С. 118–126.
10. Patenaude Bertrand M. The Big Show in Bololand: The American Relief Expedition to Soviet Russia in the Famine of 1921 / Bertrand M. Patenaude. – Stanford: Stanford Univ. Press, 2002. – 817 p. – P. 313.
11. Федотова А. Ю. Взаимоотношения Советской власти и служащих международных организаций помощи голодающим в 1921–1923 гг. / Анастасия Федотова // Эхо Веков. – Казань, 2012. – № 3–4. – С. 62–67. – С. 64.
12. Національний архів Республіки Татарстан (НАРТ), ф. Р-41, оп. 1, спр. 3, арк. 8.
13. Національний архів Республіки Татарстан (НАРТ), ф. Р-41, оп. 1, спр. 6, арк. 2. Перелік співробітників Казанської контори Американської адміністрації допомоги.
14. Національний архів Республіки Татарстан (НАРТ), ф. Р-41, оп. 1, спр. 6, л. 8
15. Національний архів Республіки Татарстан (НАРТ), ф. Р-3101, оп. 1, спр. 3, арк. 260. Облік.
16. Федотова А. Ю. Помощь голодающему населению ТАССР советскими и иностранными организациями в 1921–1923 гг. – Казань: ИИЦ УДП РТ, 2013. – 246 с. – С. 159.
17. Там само. – С. 65.
18. Федотова А. Ю. Социальный состав служащих казанского отделения американской администрации помощи в условиях голода 1921–1923 гг. / Анастасия Юрьевна Федотова // Учен. зап. Казан. ун-та. – Сер. «Гуманит. Науки». – 2010. – № 3–2. – С. 116–121.
19. Усманов Н. В. Оренбургское отделение АРА (1921–1923 гг.) / Наиль Вакилович Усманов // Вопросы истории. – 2007. – № 12. – С. 111–116. – С. 111.
20. Там само. – С. 112.
21. No Santa Clause in Russia // New York Times. – 17.11.1922.
22. Державний архів Російської Федерації (ДАРФ), ф. Р-1058, оп. 1, спр. 432, арк. 35. Звіт.
23. Державний архів Оренбурзької області (ДАОО), ф. Р-1, оп. 1, спр. 277, арк. 257. Протокол засідання.
24. Усманов Н. В. Миссия полковника Белла: О деятельности Уфимско-Уральского отделения Американской администрации помощи (1921–1923 гг.): [монография] / Н. В. Усманов. – Бирск: Бирск. гос. соц.-пед. акад., 2007. – 144 с.

25. Усманов Н. В. Руководитель Уфимско-Уральского отделения АРА полковник Белл / Наиль Вакилович Усманов // Новая и новейшая история. – 2009. – № 3. – С. 224–230. – С. 224.
26. Там само. – С. 225.
27. Усманов Н. В. Миссия полковника Белла : О деятельности Уфимско-Уральского отделения Американской администрации помощи (1921–1923 гг.) : [монография] / Н. В. Усманов. – Бирск : Бирск. гос. соц.-пед. акад., 2007. – 144 с. – С. 30.
28. Усманов Н. В. Руководитель Уфимско-Уральского отделения АРА полковник Белл / Наиль Вакилович Усманов // Новая и новейшая история. – 2009. – № 3. – С. 224–230. – С. 228.
29. Усманов Н. В. Миссия полковника Белла: О деятельности Уфимско-Уральского отделения Американской администрации помощи (1921–1923 гг.) : [монография] / Н. В. Усманов. – Бирск : Бирск. гос. соц.-пед. акад., 2007. – 144 с. – С. 38.
30. ARA bulletin. – 1923, September. – Ser. 2. – No. 40. – P. 13.
31. Там само. – С. 20.
32. Усманов Н. В. Миссия полковника Белла: О деятельности Уфимско-Уральского отделения Американской администрации помощи (1921–1923 гг.) : [монография] / Н. В. Усманов. – Бирск : Бирск. гос. соц.-пед. акад., 2007. – 144 с. – С. 48.
33. Там само. – С. 88.
34. Там само. – С. 89.
35. Там само. – С. 123.
36. Bertrand M. Patenaude *The Big Show in Bololand: The American Relief Expedition to Soviet Russia in the Famine of 1921* / Patenaude Bertrand M. – Stanford : Stanford_University Press, 2002. – 817 p. – P. 329.
37. Усманов Н. В. Руководитель Уфимско-Уральского отделения АРА полковник Белл / Наиль Вакилович Усманов // Новая и новейшая история. – 2009. – № 3. – С. 224–230. – С. 229.
38. Аншакова Ю. Ю. Начальный этап работы Американской администрации помощи в Самарском округе во время голода 1921–1922 гг. (по материалам миссии) / Ю. Ю. Аншакова // Известия Самарского научного центра Российской академии наук. – Т. 7. – 2005. – № 2. – С. 321–331. – С. 322.
39. Там само. – С. 322–323.
40. Там само. – С. 323.
41. Там само. – С. 328.
42. Там само. – С. 329.
43. A Russian Civil War Diary. Alexis Babine in Saratov. 1917–1922. – Duke University Press, 1988. – 240 p.
44. Бондаренко Т. Ю. Деятельность иностранных организаций помощи голодающим в саратовской губернии в 1920-х годах глазами русского эмигранта (из воспоминаний А. В. Бабина) / Татьяна Юрьевна Бондаренко / Вестник Саратовского государственного социально-экономического университета. – 2014. – № 2. – С. 120–124.
45. Дневник Русской гражданской войны. Алексис Бабин в Саратове. 1917–1922 гг. / [пер. с англ. В. В. Булдаков] // Волга. – 1990. – № 5.
46. Державний архів Саратовської області (ДАСО), ф. Р-790, оп. 1, спр. 49, арк. 283–284.
47. Radosh R. How America kept Russia from starving / Ronald Radosh // Humanities. – 2011 (March – April). – Volume 32. – Number 2.
48. Государственный архив Волгоградской области : [путеводитель] / Е. В. Булюлина, И. В. Гарскова, В. М. Кадашова и др. – Волгоград : Изд-во ВолГУ, 2002. – 572 с. – С. 43.
49. Державний архів Волгоградської області (ДАВО). Організація Американської адміністрації допомоги (АРА) в Царицинській губернії (1921–1923 рр.). Уповноважений представник уряду РСФРР при АРА по Царицинській зоні та м. Царицин, ф. Р-341, 1921–1923 рр., оп. 1, арк. 5.
50. ЦДНИВО (Центр документации новейшей истории Волгоградской области), ф. 3, оп. 1, д. 26, л. 19; Цунаев С. В. – С. 5.
51. Клименко Н. Как Америка нас кормила // Городские вести. – 1996. – № 60(978).
52. Борьба. – 1922. – 27 апреля.
53. Медведев В. Н. К вопросу о голоде в Красноармейском (Черноярском) уезде Царицынской губернии в 1921–1923 гг. // Астраханские краеведческие чтения : сборник статей / под ред. А. А. Курапова. – Астрахань : Изд-во Сорокин Р. В., 2009. – С. 139.
54. Архів УФСБ Росії по Волгоградській області, спр. 5246 ПФ, арк. 2.
55. Там само. – Арк. 57.
56. Макаров В. Г. Новые данные о деятельности в России американской администрации помощи (АРА) / Владимир Геннадиевич Макаров, Василий Степанович Христофоров // Журнал «Псевдология». Чтиво [Электронный ресурс]. – Режим доступа : <http://www.pseudology.org/chtivo/ARA.htm>.
57. Patenaude Bertrand M. *The Big Show in Bololand: The American Relief Expedition to Soviet Russia in the Famine of 1921*. – Stanford : Stanford Univ. Press, 2002. – 817 p. – P. 259, 313.
58. Лютов Л. Н. Спасители или шпионы? / Лев Николаевич Лютов // Мономах. Литературно-краеведческий журнал. – 2006. – № 3(46). – С. 50.
59. Державний архів Ульяновської області (ДАУО), ф. Р-1049 (Симбірський губернський суд), оп. 5, спр. 66 (Слідча справа про зникнення громадянина США Філіпа Шейлда, у трьох томах).
60. Арсеньев М. А. Филипп Шейлд и Наталия Тимонова: трагический эпизод из истории АРА // Максим Андреевич Арсеньев // Вестник ЧелГУ. – 2013. – № 6(297). – С. 118–126.
61. Patenaude Bertrand M. *The Big Show in Bololand: The American Relief Expedition to Soviet Russia in the Famine of 1921* / Bertrand M. Patenaude. – Stanford : Stanford Univ. Press, 2002. – 817 p. – P. 258.
62. Арсеньев М. А. Филипп Шейлд и Наталия Тимонова: трагический эпизод из истории АРА / Максим Андреевич Арсеньев // Вестник ЧелГУ. – 2013. – № 6(297). – С. 118–126. – С. 119.
63. Державний архів Ульяновської області (ДАУО), ф. Р-1049 (Симбірський губернський суд), оп. 5, спр. 66, т. 2, арк. 22. Показання Н. Н. Тимонової. – 27 жовтня 1922 р.
64. Арсеньев М. А. Филипп Шейлд и Наталия Тимонова: трагический эпизод из истории АРА / Максим Андреевич Арсеньев // Вестник ЧелГУ. – 2013. – № 6(297). – С. 118–126. – С. 121.
65. Там само. – С. 122.

В. А. Погромский, Черноморский государственный университет имени Петра Могилы, г. Николаев, Украина

ОСОБЕННОСТИ КАДРОВОЙ ПОЛИТИКИ АМЕРИКАНСКОЙ АДМИНИСТРАЦИИ ПОМОЩИ В РОССИИ ВО ВРЕМЕНА ГОЛОДА 1921–1923 ГГ.

В статье проанализирована региональная структура Американской администрации помощи (АРА) в России в 1921–1923 гг. Впервые в отдельном исследовании консолидирована информация о кадровой политике АРА, уделено особое внимание исследованию пребывания на должностях в структуре АРА России американских сотрудников, их времени вступления в должность, динамики кадровых изменений. Также нашли отражение вопросы относительно привлечения российского персонала к деятельности АРА в Казанском, Самарском, Саратовском, Симбирском, Царицынском, Оренбургском, Уфимском дистриктах АРА в большевистской России.

Ключевые слова: голод 1921–1923 гг., Американская администрация помощи, кадровая политика, американцы в России, американская филантропия.

V. O. Pohromskyy, Petro Mohyla Black Sea State University, Mykolaiv, Ukraine

FEATURES OF THE PERSONNEL POLICY THE ARA IN TIMES OF FAMINE 1921–1923

The article analyzes the regional structure of the American Relief Administration (ARA) in Russia in 1921–1923. For the first time in a separate study consolidated information about the personnel policy of the ARA, paid special attention to the study of tenure in the structure of Russian ARA American employees, their time taking office, the dynamics of personnel changes. Also reflected question about involvement of Russian personnel in the activities of the ARA in Kazan, Samara, Saratov, Simbirsk, Tsaritsyn, Orenburg, Ufa districts of ARA in Bolshevik Russia.

Keywords: *Famine 1921–1923; American Relief Administration; personnel policy; the Americans in Russian; an American philanthropist.*

Рецензенти: **Котляр Ю. В.**, д-р іст. наук, проф.
(Чорноморський державний університет імені Петра Могили);
Тодоров І. Я., д-р іст. наук, проф.
(Ужгородський національний університет).

© Погромський В. О., 2015

Дата надходження статті до редколегії 20.12.2015